

Handläggare

Lisa Gunnarsdotter

e-post: lisa.gunnarsdotter@afasi.se

telefon: 08-545 663 64

Afasiförbundet/Talknutens yttrande över Samling för skolan – Nationell strategi för kunskap och likvärdighet (SOU 2017:35).

Om Afasiförbundet

Afasiförbundet organiserar barn, unga och vuxna med afasi eller språkstörning och deras anhöriga. Språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som påverkar talet, språkförståelsen eller användningen av språket. En person med afasi har varierande svårigheter med att tala, förstå tal, läsa och eller skriva.

Talknuten är vår verksamhet för barn, ungdomar och vuxna med språkstörning och deras anhöriga.

Sammanfattning

Afasiförbundet/Talknuten välkomnar många av de förslag som presenteras i Skolkommissionens betänkande. En ökad statlig styrning med ökade insatser för att öka antalet behöriga lärare och skolledare är helt nödvändiga satsningar. Förslagen står inför stora utmaningar, exempelvis lärarbristen för att skolan ska bli en bra skola för alla. Men som en helhet kan förslagen leda till en ökad likvärdighet i skolan.

Men vi är starkt kritiska till att betänkandets analyser, bedömningar och förslag inte har ett tydligt funktionsrättsperspektiv. I regeringens proposition om nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken (Prop. 2016/17:188) finns utbildning med som ett prioriterat område. För att nå målen ska bland annat principen om universell utformning finnas med. Vi anser att arbetet med en universellt utformad skola måste intensifieras. Arbetet ska ha sin utgångspunkt i bland annat FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning,

Barnkonventionen samt Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM) arbete med att skapa tillgängliga lärmiljöer. Skolkommissionens brist är att den inte tagit sin självklara utgångspunkt i det.

Vi tillstyrker Skolkommissionens förslag om obligatorisk kartläggning och en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik samt att behovet av stöd ska dokumenteras.

Vi tillstyrker Skolkommissionens bedömning att det kan behövas alternativ, i form av kommunala resursskolor, för elever med stort behov av stöd samt mindre undervisningsgrupper. Men satsningar får inte bidra till att alla skolor i minskad utsträckning ger elever i behov extra anpassningar och särskilt stöd.

Elevhälsan har som betonats alla möjligheter att fylla en viktigare funktion på skolorna och gentemot pedagoger än vad som är möjligt idag med de kraftigt bantade resurserna för elevhälsan. Om elevhälsan ska ha en möjlighet att göra det krävs dock en resursförstärkning av såväl nya kompetenser inom elevhälsan som ekonomiska resurser. Därför instämmer Afasiförbundet/Talknuten med Skolkommissionens slutsatser att resurserna för undervisning liksom för elevhälsa behöver en starkare statlig styrning.

Vi saknar ett funktionsrättsperspektiv i utredningens resonemang om att minska skolsegregation. Det krävs som utredaren Inger Ashing lyfter fram i "Det handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar" (SOU 2017:9), ett intersektionellt perspektiv för att förstå problematiken, möta utmaningar och göra rätt insatser.

Inledning

Afasiförbundet/Talknuten välkomnar många av de förslag som presenteras i Skolkommissionens betänkande. En ökad statlig styrning med ökade resurssatsningar på lärare och skolhuvudmän ser vi som positiva och helt nödvändiga satsningar. Även om förslagen står inför stora utmaningar, exempelvis lärarbristen för att skolan ska bli en bra skola för alla, så anser vi att förslagen kan sammantaget leda till en ökad likvärdighet i skolan.

Men vi är starkt kritiska till att betänkandets analyser, bedömningar och förslag inte har ett tydligt funktionsrättsperspektiv. I regeringens proposition om nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken (Prop. 2016/17:188) finns utbildning med som ett prioriterat område. För att nå målen ska bland annat principen om universell utformning finnas med. Vi anser att arbetet med en universellt utformad skola måste intensifieras. Arbetet ska ha sin utgångspunkt i bland annat FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Barnkonventionen samt Specialpedagogiska skolmyndighetens (SPSM)

arbete med att skapa tillgängliga lärmiljöer. Satsningarna måste vara konkreta och långsiktiga.

Skollagen betonar alla elevers rätt till stöd med och utan funktionsnedsättning. Trots det kan vi grundat på erfarenhet säga att elever med språkstörning - och särskilt flickor med språkstörning - som saknar diagnos inte får något stöd alls i skolan eller ett alltför bristfälligt stöd. Många av de som har en diagnos grav till lindrig språkstörning får inte heller det stöd som de behöver för att klara skolan.

Skolverket har publicerat siffror som visar att andelen elever med åtgärdsprogram mer än halverats sedan reformen infördes, från drygt 12 procent till mindre än 6 procent. Skolinspektionen visar i en rapport från 2014 allvarliga brister i skolan när det gäller att ge stöd och hjälp till elever som har särskilda behov. 40 procent av de granskade skolorna utreder inte tillräckligt snabbt vilka behov av stöd som eleverna har. Skolorna är därmed inte tillgängliga och eleverna får inte tillgång till utbildning.

Stärkt huvudmannaskap genom statligt stöd och samverkan

4.1 En statlig skolmyndighet med närvaro på regional nivå för att stärka och stödja skolhuvudmännen

Kommissionens bedömning: Alla skolhuvudmän måste ha tillräcklig kapacitet för sitt uppdrag. En nationell skolmyndighet ska ha till uppgift att stödja och stärka huvudmännen. Myndigheten ska ha regional närvaro genom myndighetskontor i olika delar av landet. Utifrån bl.a. de nationella målsättningarna ska resultatdialoger genomföras med huvudmännen. Myndigheten ska också genomföra stödjande skolgranskningar i enlighet med OECD:s rekommendationer samt främja en vetenskapligt förankrad kompetensutveckling. Genom samverkan mellan skolmyndigheten, huvudmän, lärosäten och arbetsliv ska starka utvecklingsmiljöer för kompetens och undervisningskvalitet skapas. Stödet ska omfatta såväl generella som riktade insatser. Samarbete och samverkan mellan skolhuvudmän och skolor ska främjas liksom med näringslivet. Den regionala planeringen av gymnasieskolan ska stödjas.

Kommissionens förslag: En statlig reglering av skolchefens ansvar införs. Statens möjligheter till ingripande mot offentliga respektive enskilda skolhuvudmän görs mer likvärdiga.

Afasiförbundet/Talknuten ser positivt på förslaget med en ökad statlig styrning på regional nivå. Skolkommissionen har analyserat och identifierat en rad systemsvagheter i skolan som vi kan instämna i. Svagheter har också uppmärksamats i OECD:s granskning. Det behövs en långsiktighet och uthållighet i skolpolitiken. En utmaning är att politiska blocköverskridande beslut måste tas om Skolkommissionens förslag på åtgärder och resurssatsningar ska bli verklighet.

Afasiförbundet har i yttrande till betänkandet **Samordning, ansvar och kommunikation** - vägen till ökad kvalitet i utbildning för vissa funktionsnedsättningar, SOU 2016:46, (SAK), svarat att vi är positiva till utredningens förslag att inrätta regionala så kallade nav med samordnare och personal med specifik kompetens om grav språkstörning. Syftet med naven är att öka samverkan av stöd mellan stat, landsting, kommun. En samordning mellan de båda utredningarnas förslag behöver göras.

4.3 Utgångspunkter för en myndighetsöversyn

Kommissionens bedömning: De statliga skolmyndigheternas uppgifter bör omprioriteras så att resurser frigörs till vetenskapligt förankrat utvecklingsstöd och främjande arbete som effektivt kan bidra till ökad kvalitet i undervisningen. Den statliga styrningen behöver förtydligas. Tillsynens roll bör vara att ur ett medborgarperspektiv hävda elevers rätt samt grundläggande statliga krav på skolhuvudmännen. En myndighetsöversyn bör skyndsamt genomföras där även organiseringen av den funktion för professionsfrågor som kommissionen föreslagit utreds. Även berörda myndigheters ansvar och samverkan när det gäller elevhälsan bör förtydligas.

Afasiförbundet/Talknuten ser behovet av den översyn av skolmyndigheterna som ska göras. Det fungerar dåligt idag med långa utredningstider efter att Skolinspektionen fått en anmälan när en elev inte får det stöd den har rätt till. Det går inte att byta skola under tiden och få det provat. Vi saknar barnets perspektiv i bedömningen. Terminerna och åren går utan att eleven får rätt stöd i skolan samt sin rätt till utbildning.

SPSM behöver få en mer uppsökande proaktiv roll. Vi ser tydligt att det specialpedagogiska stödet kring neuropsykiatriska funktionsnedsättningar däribland språkstörning inte når fram till eleven när stödet ges på den nivå som det görs idag. Grundkunskapen bland lärare och även specialpedagoger är låg i många skolor vilket leder till att många elever får felriktade insatser och fel bemötande. I utredningen SAK påtalas att SPSM ska ha ett uppdrag att samordna de regionala naven och se till att särskilda SAK-miljöer (Särskilt anpassade kommunikativa miljöer) skapas. Det är ett förslag som Afasiförbundet/Talknuten är positiva till.

5.1. Fortsatta insatser för att öka antalet behöriga lärare och skolledare

Kommissionens bedömningar En långsiktig systemförstärkning av lärarutbildningarna.

Kommissionens bedömning: Fortsatta insatser krävs för att säkra tillgången på behöriga lärare och skolledare till det svenska skolväsendet. Det kapacitetsbyggande som behövs uppnås inte genom temporära kortsiktiga lösningar, utan genom en långsiktig systemförstärkning. Den kapacitetsförstärkning och utveckling kommissionen ser som nödvändig kommer att medföra behov av resurser och riktade insatser. Det är viktigt att de åtgärder som vidtas bidrar till en bibehållen eller stärkt kvalitet, och inte i något avseende medför en kvalitetsförsämring. Den utbyggnad av

antalet platser på lärarutbildningarna som nu görs måste medföra en resursförstärkning, utöver de medel som tillförts för ytterligare utbildningsplatser, för att säkerställa att den utbildning som anordnas är av hög kvalitet. Detta omfattar både ekonomiska resurser och kompetens.

Bättre villkor för befattningsutbildningen för rektorer

Kommissionens bedömning: Rektorer måste ges goda förutsättningar för sitt uppdrag. Befattningsutbildningen för rektorer är en betydelsefull del av detta. Det är angeläget att skolhuvudmännen värnar den tid rektor behöver för att tillgodogöra sig utbildningen. Bättre tillgång till behörighetskompletterande utbildningar för lärare

Kommissionens bedömning: Det är angeläget att skapa bättre tillgång till utbildningar som bidrar till utökad behörighet för lärare, samt goda villkor för deltagande.

Investeringar för att få lärare att återvända till yrket

Kommissionens bedömning: Det är mycket viktigt att vidta åtgärder för att göra det attraktivt för behöriga lärare att vilja arbeta som lärare och som underlättar för behöriga lärare som lämnat yrket att åter bli verksamma som lärare.

6.1.2 Kommissionens förslag: En nationell funktion för lärar- och skolledarutveckling ska inrättas. Hur funktionen ska organiseras och ledas bör utredas inom ramen för den myndighetsöversyn som kommissionen föreslår i avsnitt 4.3. Till dess att utredningen tillsatts föreslås en interim arbetsgrupp påbörja beredningen av funktionens arbete. Funktionen ska regleras i skollagen och i en instruktion som beslutas av regeringen. Funktionen ska ha en bred sammansättning och dess ledamöter utses av regeringen. Det är viktigt att säkerställa ett reellt lärar- och skolledarinflytande för att säkra funktionens legitimitet.

Stärkta inslag av verksamhetsförlagd utbildning

6.2.2 Kommissionens förslag: Ett nationellt professionsprogram för lärare och skolledare ska inrättas. Programmets övergripande syfte ska vara att främja lärares och skolledares professionella utveckling och skolutveckling, för att skapa generella förutsättningar för kapacitetsbyggande i skolväsendet. Det ska möjliggöra en stärkt undervisning och bidra till positiva effekter på elevers kunskapsutveckling och skolresultat.

Afasiförbundet/Talknuten instämmer med Skolkommissionens bedömningar och välkomnar förslagen om fortsatta insatser och åtgärder för att öka antal behöriga lärare och skolledare, samt förstärkt lärarutbildning. Det behövs ett antal olika åtgärder och insatser vad det gäller kompetensuppbyggnad kring pedagogiska konsekvenser av olika funktionsnedsättningar, inte minst språkstörning. Kompetensen kring språkstörning är fortfarande mycket bristfällig. Fortsatta satsningar på kompetens behöver göras vilket även utredningen **Samordning, ansvar och kommunikation**, SOU 2016:46, konstaterat.

En stor utmaning och mycket alarmerande är den stora bristen på behöriga lärare. Lärarnas Riksförbund skriver i Skolvärlden (2017-08-11) om en granskning som visar att risken är stor att flera områden kommer att helt sakna behöriga lärare i centrala ämnen.

8.2 Ökat nationellt ansvar för skolans finansiering

Afasiförbundet/Talknuten hänvisar till ett tidigare inskickat yttrande på kapitel 8.2.

8.4 Garanterad undervisningstid

Kommissionens bedömning: Den tid som ägnas åt undervisning är en viktig faktor för elevernas kunskapsutveckling. Sverige har i internationell jämförelse färre undervisningstimmar i grundskolan än många andra länder. Undervisningstiden bör på sikt utökas. Undervisningstiden ska utnyttjas effektivt. Omfattningen av olovlig frånvaro, sena ankomster och stök och oro i studiemiljön måste minska. Den minsta garanterade undervisningstiden ska också i praktiken tillförsäkras varje elev. Redovisningen och kontrollen behöver förbättras. För grundskolan kommer införandet av en stadiindelad timplan att underlätta kontrollen. För gymnasieskolan, där problemet med bortfall av undervisningstid är större, behövs skärpningar. Gymnasieutredningens förslag till uppföljning och redovisning av undervisningstiden bör genomföras.

Afasiförbundet/Talknuten instämmer i bedömningen att undervisningstiden behöver öka. Men vi saknar en analys om vad frånvaro, sena ankomster och stökig studiemiljö beror på. Att bara tala om stök och frånvaro det är att röra sig på ytan utan att analysera vad som skapar "stöket". Det är för stora elevgrupper och en ljudmiljö som gör att eleven inte kan koncentrera sig i klassrummet. Lärmiljön för många elever med kognitiva och kommunikativa funktionsnedsättningar är inte tillgänglig. Alltför få elever med funktionsnedsättning får idag rätt stöd och anpassningar för att klara av skolan.

För många elever med språkstörning är det svårt att på egen hand inhämta kunskapen. Det behövs en lärare som har en tydlig struktur i undervisningen och som förklarar vad som ska göras och vad som ska uppnås, det vill säga på många sätt står i kontrast till det självständiga arbete som elever förväntas klara av i dagens skola. Ökad tydlighet, struktur och lärarledning i skolan är något som skulle vara bra för de flesta elever inte enbart elever med behov av särskilt stöd.

Språket finns i alla ämnen och för en elev med språkstörning behövs kompensation och individuella anpassningar. Det är inte bara tillgängliga läromedel som behövs utan hela lärmiljön måste tillgängliggöras. Även hur läraren uttrycker sig språkligt har betydelse för eleven. I utredningen **Samordning, ansvar och kommunikation**, SOU 2016:46, presenteras i bilaga 6 (Svanlid, 2011) en sammanställning av de fem förmågor "The Big Five" som krävs för att uppnå målen, och som är de samma oavsett ämne eller årskurs. Svanlid (2011): (1) analysförmåga, (2) kommunikativ

förmåga, (3) metakognitiv förmåga, (4) förmåga att hantera information, och (5) begreppslig förmåga. Samtliga dessa punkter beskriver till stor del vad elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och språkstörning har stora svårigheter kring. Det är också grupper som har fått det svårare i skolan de senare åren och där vi ser att en överrepresentation av icke-godkända betyg från grundskola. Vi ser också att andelen elever med partiell eller manifest skolfrånvaro är högre i denna grupp än bland elever utan funktionsnedsättning (jämför Afasiförbundet/Talknutens tidigare remissvar på Saknad! Uppmärksamma eleverns frånvaro och agera SOU 2016:4). Det är djupt oroande.

Den kommunikativa förmågan sätts på svåra prov då eleven muntligt och skriftligt ska argumentera, motivera och diskutera. Det måste finnas alternativa läromedel med exempelvis bildstöd och filmer och även alternativa pedagogiska förhållningssätt till dessa elever.

9.2 ökade inslag av stöd och stimulans

Kommissionens förslag: Kommissionen tillstyrker det förslag om obligatorisk kartläggning och en åtgärdsgaranti i förskoleklassen som redovisas i betänkandet På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik (SOU 2016:59). Kommissionen tillstyrker även det förslag som redovisas om att eventuella extra anpassningar ska dokumenteras i den skriftliga individuella utvecklingsplanen för elever i årskurs 1–5. Dokumentation av elevernas kunskaper och behov av stöd är en förutsättning för att rätt åtgärder ska kunna vidtas, och för att övergångar mellan årskurser, skolor och mellan skolformer ska fungera väl. Högsta förvaltningsdomstolen har den 26 januari 2017 meddelat prövningstillstånd i ett ärende (mål nr 3086-16) som avser frågan om kommunala resursskolor kan anses vara tillåtna enligt skollagen eller inte. Domstolens avgörande kan komma att få stor betydelse för om det kan anses möjligt för kommuner att med dagens lagstiftning driva resursskolor. Ifall domstolens avgörande skulle innebära att det inte är möjligt föreslår kommissionen att regeringen så snart som möjligt bör ta initiativ till en lagändring som innebär att kommuner har möjlighet att inrätta sådana skolor. Kommissionen föreslår att en utredning tillsätts för att, i likheter med flera andra utbildningssystem, utveckla ett nationellt sammanhållet system med forskningsbaserade metoder och arbetssätt gällande insatser för elever i behov av särskilt stöd. I detta arbete ska nationella och internationella erfarenheter samlas in och beaktas.

Vi tillstyrker Skolkommissionens förslag om obligatorisk kartläggning och en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik samt att behovet av stöd ska dokumenteras. Afasiförbundet/Talknuten har skrivit remissvar på betänkandet "På goda grunder – en åtgärdsgaranti för läsning, skrivning och matematik" (SOU 2016:59) där vi i mångt och mycket instämmer i utredningens förslag. Vi välkomnar därför regeringens beslut att införa Läsa, skriva, räkna – en åtgärdsgaranti som träder i kraft den 1 juli 2018. Vi har sedan början på 1990-talet påtalat vikten av tidig upptäckt och tidiga insatser bland elever med språkstörning och eller annan neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.

Kommissionens bedömningar: Elever har olika förutsättningar och behov. Det är skolans ansvar att tillhandahålla en utbildning som är likvärdig och som så långt som möjligt är tillgänglig för alla elever. De förslag till stärkt finansiering och kompetensförsörjning som kommissionen lämnar bedöms sammantaget stärka kapaciteten i skolsystemet när det gäller att ge alla elever det stöd de behöver. För de elever som har särskilt stora behov av stöd kan ett annat alternativ behövas i form av resursskolor. Det finns ett stort behov av både kunskapsuppbyggnad och kunskapsutveckling om effektiva arbetssätt, metoder och strukturer som främjar olika elevgruppers lärande och kunskapsutveckling. Detta avser såväl elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd, som särbegåvade och högrepresterande elever. Det är viktigt att tidigt identifiera elever i behov av stöd och vidta effektiva åtgärder. Utgångspunkten bör vara att i första hand förebygga skolsvårigheter genom förebyggande individanpassade insatser, i stället för att senare under en elevs skolgång vidta åtgärder för att försöka reparera skadorna. Specialpedagogiska åtgärder och insatser för elever som riskerar att få skolsvårigheter utgör en viktig del av uppdraget att skapa ett likvärdigt skolsystem. Det ska finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses, vilket bör innebära lärare med specialpedagogisk vidareutbildning. En viktig förutsättning i den kapacitetsförstärkning som behövs när det gäller arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd är ett system för uppföljning och utvärdering för att generera kunskap om vilka program och insatser som är effektiva. Kommissionen förordar att sådana uppgifter samlas in genom det nationella uppföljningssystemet (se vidare avsnitt 11.3)

Skolkommissionen bedömer att utgångspunkten ska vara att i första hand förebygga skolsvårigheter genom förebyggande individanpassade insatser. Vi instämmer i det men anser att Skolkommissionen har missat att utgå från FN:s Konvention om Rättigheter för personer med funktionsnedsättning när de inte talar om en universellt utformad skolmiljö. Med universell utformning i skolan ska lärmiljöerna vara pedagogiskt, socialt och fysiskt tillgängliga. Alltför få skolor ser sitt ansvar att arbeta med universell utformning och inkluderande lärmiljöer för alla elever. Att ha ett funktionsrättsperspektiv från början. För elever med språkstörning där många är ljudkänsliga och har svårt att hänga med och koncentrera sig är den fysiska miljön med ljuddämpade miljöer och den pedagogiska strukturen i klassrummet (exempelvis strukturerande och tydliggörande av scheman, hur skoldagen ser ut, hur länge lektionen ska pågå) oerhört viktiga.

Resursskolor

I FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 24, behandlas frågan om rätten till en inkluderande utbildning. Det är en rättighet som ska införas successivt. FN-kommittén anser vidare att det inte får finnas två parallella skolsystem. Alla elever ska erbjudas plats i den ordinarie skolan. Det ska finnas skälig anpassning och utbildningsmaterial i tillgängliga format, lärarna ska få utbildning. I de bästa av världar vore detta naturligtvis önskvärt men den svenska skolan befinner sig milsvida ifrån att klara av att inkludera elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och dyslexi trots att det handlar om elever som finns i varje klass och skola.

För de elever med språkstörning eller andra neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som har mer omfattande svårigheter behövs det en helt annan typ av bemötande och skolform med undervisning i mindre grupper. En skolenkät som Autism- och Aspergerförbundet gjorde 2016 visar att 51 % av eleverna med autism saknar godkända betyg i svenska, engelska och matematik. www.autism.se/skolenkät_2016. Eleverna får inte sin rätt till utbildning enligt FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och Barnkonventionen. Då många elever med språkstörning också har andra funktionsnedsättningar som autismspektrumdiagnoser, ADHD/ADD och dyslexi anser vi att Autism – och Aspergerförbundets skolundersökning också äger relevans för vår grupp.

Vi tillstyrker därför Skolkommisionens bedömning att det kan behövas alternativ, i form av kommunala resursskolor, för elever med stort behov av stöd samt mindre undervisningsgrupper. Många elever som går på privata resursskolor eller i CSI-grupper har en språkstörning, ofta i kombination med andra funktionsnedsättningar.

Idag är det långa väntetider till de få privata resursskolor som finns. Och de som finns har erbjuder endast ett fåtal platser. De privata skolorna finansierar ofta sin personaltäthet och sina små klasser med tilläggsbelopp. Afasiförbundet/Talknuten anser att det är ett systemfel att hänvisa så stora elevunderlag bestående av elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som inte klarar av den ordinarie skolan till endast privata alternativ. Många privata resursskolor har också svårt att ta emot elever med en bakgrund av problematisk skolfrånvaro varför dessa ökande elevgrupper även ställs utanför resursskolorna. Vad händer då med elevens rätt till utbildning?

Långvariga insatser och lösningar är absolut nödvändiga, men satsningar på kommunala resursskolor får inte bidra till att alla skolor i minskad utsträckning ger elever i behov extra anpassningar och särskilt stöd. Vi kan dock inte nog understryka att den ordinarie skolan också måste bli mycket bättre på att arbeta med elever som har olika funktionsnedsättningar. Många elever med språkstörning kommer även fortsättningsvis att gå i dessa skolor.

I dag finns det ett fyrtiotal språk-/kommunikationsklasser fördelat i olika kommuner. Här sker det ett dagligt samarbete mellan lärare och logoped. Det leder till ökad kännedom om språkstörningens verkningar och effekter på skolarbetet, och mer individuella lösningar kan göras. Det vore bra att sprida erfarenheter från arbetet i dessa klasser till skolor generellt. För det krävs också att elevhälsan stärks upp med nya kompetenser som logopedier och arbetsterapeuter.

En stärkt och mer tillgänglig elevhälsa

9.3.2 Kommissionens bedömningar och förslag

Kommissionens förslag: I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet och läroplanen för gymnasieskolan ska skolans uppdrag att främja elevers hälsa och välbefinnande förtydligas. Frågan om hur elevhälsan kan göras mer ändamålsenlig, tillgänglig och likvärdig bör utredas. Berörda myndigheters ansvar och samverkan gällande elevhälsoområdet bör förtydligas och omfattas av den myndighetsöversyn som kommissionen föreslår.

Kommissionens bedömningar: Elevhälsan utgör en viktig resurs för skolans arbete med elevers välbefinnande, utveckling och lärande. Kunskapsuppbyggnaden och kunskapsspridningen gällande arbetssätt och metoder inom elevhälsoområdet behöver förbättras. Det handlar dels om hur skolors generella hälsofrämjande arbete kan utformas för att ha effekt och vara en integrerad del i skolans verksamhet, dels om att utarbeta evidensbaserade program för att motverka psykisk ohälsa. Kommissionen noterar att det finns ett aktuellt förslag från en statlig utredning om att tillsätta en särskild utredare som ska föreslå hur elevhälsans främjande, förebyggande och åtgärdande arbete kan konkretiseras.

Elevhälsan har som betonats alla möjligheter att fylla en viktigare funktion på skolorna och gentemot pedagoger än vad som är möjligt idag med de kraftigt bantade resurserna för elevhälsan. Om elevhälsan ska ha en möjlighet att göra det krävs dock en resursförstärkning av såväl nya kompetenser inom elevhälsan som ekonomiska resurser. Därför instämmer Afasiförbundet/Talknuten med Skolkommissionens slutsatser att resurserna för undervisning liksom för elevhälsa behöver en starkare statlig styrning.

I utredningen "Det handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar" (SOU 2017:9) tar utredaren upp förebyggande arbete, tidiga insatser och ett intersektionellt arbetssätt för att unga ska ha möjlighet att slutföra sin utbildning. Vi instämmer i att med en starkare statlig styrning av resurser till elevhälsa kan elevhälsans arbete med förebyggande arbete bli tydligare. Ovanstående utredning pekar på tre nivåer av förebyggande arbete. Universella insatser ska sättas in innan problem uppstår och riktas till alla. Selektiva insatser, exempelvis specialpedagogiskt stöd, sätts in

där det finns en risk att problem uppstår. Och slutligen indikerat insatser för att behandla och återställa. Att tidiga insatser lönar sig visas tydligt i utredning.

Arbetsterapeuter, logoped och socionomer borde vid sidan om skolsjuksköterskor, skolläkare, kuratorer och psykologer vara en självklar del av elevhälsan för att på ett adekvat sätt kunna arbeta förebyggande och med att bygga upp en universellt utformad skola. Det är viktigt att personalen finns nära och lätta att nå för eleverna.

Att arbetsterapeuter kan bidra med kompetenser som gynnar skolsituationen för elever med funktionsnedsättning vet vi genom ett regeringsuppdrag om arbetsterapeutens roll i skolan inom projektet Vägar till arbete

<http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2014/14311-pdf-arbetsterapeut-i-skolan.pdf>

I utredningen "Samordning, ansvar och kommunikation, (SOU 2016:46)" föreslås att logoped ska vara obligatoriskt i elevhälsoteamet och att det ska finnas ett samarbete mellan logoped och specialpedagog. Logoped finns dag i ett mindre antal skolor och det gynnar elever med språkstörning, dyslexi och andra funktionsnedsättningar. I Svensk Intresseförening för Tal & Språk, sits.nu, tidskrift Tal & Språk nr 2 2017 finns en bra artikel som tar upp Skollogopedens roll och arbete. Förutom att ge eleverna särskilt stöd i språk och kommunikation ingår kompetenshöjande insatser som kommer all personal och elever till gagn. Det kan handla om kognitivt och visuellt stöd för struktur, inläring, förståelse, kommunikation och kunskapsredovisning.

10. Aktivt skolval och minskad skolsegregation

Kommissionens förslag: I skollagen ska anges att huvudmannen aktivt ska verka för en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter. I denna bestämmelse anges i dag att utbildningen inom skolväsendet ska vara likvärdig inom varje skolform och inom fritidshemmet oavsett var i landet den anordnas. Rektorns ansvar för att inom skolenheten verka för en allsidig social sammansättning av undervisningsgrupper ska skrivas in i läroplanerna.

Elever med funktionsnedsättning har i verkligheten inte alltid möjlighet att välja skola. Skolorna svarar att de inte har resurser till att ge eleven extra anpassningar eller särskilt stöd. Det finns språkklasser/kommunikationsklasser eller liknande i några få kommuner. Antal elever i Specialskolan Hällsbo för elever med grav språkstörning har ökat kraftigt de senaste åren eftersom det finns så få alternativ som fungerar för dessa elever. Samtidigt vill de flesta föräldrar att deras barn ska kunna gå i en skola nära hemmet och få det stöd de har rätt till.

Vi saknar ett funktionsrättsperspektiv i utredningens resonemang om att minska skolsegregation. Vi instämmer med att segregationen måste minskas. Men det krävs som utredaren Inger Ashing lyfter fram i "Det

handlar om oss - unga som varken arbetar eller studerar” (SOU 2017:9), ett intersektionellt perspektiv för att förstå problematiken, möta utmaningar och göra rätt insatser. Många unga befinner sig i flera grupper samtidigt – de bor i socioekonomiskt utsatta områden, har en funktionsnedsättning, psykisk ohälsa, föräldrarna har låg utbildningsnivå och inkomst. För dem med komplexa behov krävs insatser som är länkade och kompletterar varandra.

Afasiförbundet/Talknuten drev under åren 2006-2009 ett projekt som handlade om att nå föräldrar till barn med flerspråkighet och språkstörning. Projektet drevs i samarbete med Språkens Hus, ett center för flerspråkighet och språkstörning. www.sprakenshus.se. Erfarenheter från projektet visade på hur komplexa behoven är och att det krävs ett brett perspektiv för att nå flerspråkiga elever med språkstörning rätt stöd. Elever med språkstörning har samma problem med kommunikation och språk på båda språken men ofta ses flerspråkigheten felaktigt som en förklaring till språklig försening och svårigheter och inte språkstörning. I Rosengård har ett arbete kring barn med språkstörning fortsatt vilket lett till att många fler flerspråkiga elever med språkstörning har identifierats.

11.3 Ett sammanhållet uppföljnings- och utvärderingssystem

Kommissionens bedömning: Det nationella uppföljnings- och utvärderingssystemet måste kompletteras på viktiga punkter. Tillförlitliga mått på elevernas kunskapsutveckling behöver utvecklas. Det behövs uppgifter om elever i behov av stöd, stödinsatser och insatsernas effekter.

Vi delar Skolkommissionens uppfattning att det behövs samlas in uppgifter om elever i behov av stöd, stödinsatser och insatsernas effekt. Men då måste det finnas statistik att utgå ifrån. Det ska också jämföras med att Skolverkets senaste statistik visar att antalet åtgärdsprogram har minskat kraftigt. Redan med det inser vi att det finns ett omfattande mörkertal i de uppgifter om elever med funktionsnedsättning och deras behov som finns befintliga idag.

Arbetet med att skapa pedagogiskt, socialt och fysiskt tillgängliga lärmiljöer måste påskyndas och även följas upp. Alltför få skolor ser sitt ansvar att arbeta med universell utformning och inkluderande lärmiljöer. Skolkommissionens brist är att den inte tagit sin självklara utgångspunkt i det.

Med vänlig hälsning

Lars Berge-Kleber
Förbundsordförande Afasiförbundet

Bilaga: Fakta om Språkstörning

En språkstörning är en medfödd funktionsnedsättning som innebär att ett barn som i övrigt har en normal utveckling och normal hörsel inte tillägnar sig språket som förväntat. I förskoleåldern är det 5 till 8 procent som har någon form av språkstörning. Internationella och svenska undersökningar visar att 1 till 2 procent av barn i förskoleåldern har en grav eller mycket grav språkstörning. (Nettelbladt & Salameh 2007 och Ors 2003).

Språkets olika områden

Form – Formen (fonologi och grammatik) har med uttal och grammatik att göra. Det handlar om att kunna forma ljuden så att alla ljuden i orden kan uttalas, att böja orden rätt, att sätta dem i rätt ordning, att bygga meningar. Det innebär också att kunna höra skillnad på ord för att kunna göra skillnad mellan olika språkljud.

Innehåll – Språkligt innehåll (semantik) är begrepp och ordförråd. Det vill säga de ord, uttryck och meningar man förstår och kan. Om ett barn har svårt med språkets innehåll kan det till exempel ha ett litet ordförråd, svårt att plocka fram ord ur minnet och att sortera och kategorisera ord som hör ihop eller svårt att förstå instruktioner.

Användning – Hur användningen (pragmatiken) av språket går till är själva grunden för språket. Det innebär att det finns en mängd regler för hur vi kommunicerar och som gör att kommunikationen eller samspelet med andra underlättas. Det handlar om turtagning, att hålla en röd tråd i samtalet, att kunna ta den andres perspektiv, att ha en vilja att kommunicera, att ställa frågor, att förstå hur mycket motparten behöver veta för att kunna förstå budskapet.

En språkstörning visar sig inom ett, två eller alla tre av ovanstående områden. Den som har en grav språkstörning har svårigheter inom alla tre områden eller möter omfattande hinder inom ett av dem. Språkstörning kan förekomma med andra funktionsnedsättningar, men definieras av att det är barnets mest framträdande funktionsnedsättning. Vid flerspråkighet uppträder en språkstörning i båda språken.

Att lära och minnas

Med en språkstörning behövs många fler repetitioner för att lära in begrepp och fakta. Språkstörningen gör det svårare att lagra kunskaperna på smarta sätt, med kopplingar till andra begrepp och fakta. Många har ett begränsat arbetsminne vilket innebär förmågan att lagra och bearbeta information för stunden. Det påverkar både förmågan till språklig bearbetning och förmågan att hålla siffror i minne och matematisk problemlösning. När man ska lära sig läsa kan det vara svårt att sätta ihop bokstavsljud till ord, att sätta ihop ord till meningar och att läsa och förstå ord man inte känner igen. Det kan också vara svårt att "läsa mellan raderna". Klockan kan vara svårt att lära sig då tid är

abstrakt och kan vara svårt att förstå sig på. Tidsuppfattning kan även en del ha svårt med.

Skolan

Barn i förskoleåldern som har en grav språkstörning har oftast kvar sina svårigheter i skolåldern, men då kan de se annorlunda ut. I stället för svårigheter med uttal och meningsbyggnad kan de visa sig som olika slags läs- och skrivsvårigheter. En språkstörning får olika konsekvenser för lärandet och utvecklingen. I dagens skola förväntas eleven ha analysförmåga, kommunikativ förmåga, förmåga att hantera information, begreppslig förmåga och metakognitiv förmåga. För dessa förmågor behöver barnet behärska språket väl. Den språkliga miljö som skolan innebär tar extra mycket energi för ett barn med språkstörning. Det gör att många barn inte har så mycket kraft och energi kvar till att göra läxor efter skoldagens slut.